

**HRVATSKI ZNANSTVENI ČASOPISI
NA INTERNETU**
CROATIAN SCHOLARLY JOURNALS ON THE WEB

Sofija Konjević
Knjižnica Instituta "Ruđer Bošković", Zagreb
sofija@rudjer.irb.hr

UDK / UDC 001:050:004
004.738.5
Stručni rad / Professional paper
Primljeno / Received: 13. 6. 2003.

Sažetak

Znanstveni časopisi čine velik dio fonda znanstvenih knjižnica, a korisnicima su značajan izvor znanstvenih informacija. Uvidjevši prednosti novog medija i mogući razvoj izdavaštva, izdavači osim tiskanih inačica izdaju i njihove elektroničke ekvivalente, pa njihov broj na webu svakodnevno raste. Radi utvrđivanja trenutnog stanja elektroničkih inačica hrvatskih znanstvenih časopisa provedena je analiza 223 znanstvena i znanstveno-stručna časopisa čiji se popis nalazi na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti i tehnologije. Rezultati su pokazali da, iako više od polovice časopisa ima neki oblik elektroničke inačice, još je uvijek mali broj onih koji nude pristup cjelovitom tekstu.

Ključne riječi: elektronički časopis, hrvatski znanstveni časopis

Summary

Scholarly journals make a great part of holdings in scientific libraries. Those journals are an important source of scientific information to users. Major publishers follow the trends in publishing industry, so they publish electronic versions of their print journals. The number of electronic journals is growing daily. In order to find out the current state of Croatian scholarly journals, the analysis included 223 scientific and professional journals listed at Ministry of Science and Tehnology web pages. The results show that more than half of the listed journals have some kind of electronic version, but the number of full text journals is still pretty low.

Keywords: electronic journals, Croatian scholarly journals

Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 3-4(2003), 111-118
ISSN 0507-1925
© VBH 2003.

1. Uvod

Pojava interneta i World Wide Weba mijenja tradicionalni oblik izdavaštva, a broj dostupnih elektroničkih publikacija, osobito znanstvenih časopisa, neprekidno raste.¹

Dio tih časopisa izlazi isključivo u elektroničkom obliku, dok je većina preostalih usporedna inačica tiskanih. Uz to, još uvijek postoje časopisi koji izlaze samo u tiskanom obliku, no neizbježan je razvoj u pravcu elektroničkih časopisa. Lancaster² smatra da je ovo samo faza razvoja prema pravim elektroničkim časopisima koji bi koristili sve prednosti elektroničkog medija i ne bi imali nikakve usporedne inačice.

Zbog već spomenuta stalnog rasta, nemoguće je odrediti točan broj elektroničkih časopisa na mreži, o čemu svjedoče i raznoliki statistički podaci u različitim izvorima. Prema statističkim podacima upisnika ISSN-a (<http://www.issn.org:8080/pub/tools/statistics/>), ukupan broj časopisa u 2001. godini bio je 684.349, od čega je broj elektroničkih časopisa iznosio 13.278.³ Prema istom izvoru broj zapisa za Hrvatsku iznosio je 4.050. Izvješće o radu Nacionalne i sveučilišne knjižnice donosi pak podatak o 1.515 naslova tiskanih časopisa prispjelih kao obvezni primjerak u 2001.⁴ Prema utvrđenim kriterijima za obuhvat i selekciju, *Hrvatska bibliografija. Niz B – Prilozi u časopisima i zbornicima* obrađuje oko 350 naslova.⁵ Prema Priopćenju Državnog zavoda za statistiku, u 2001. godini izdano je 2.211 časopisa.⁶ Analiza hrvatskog weba provedena 2000. godine⁷ identificirala je 140 serijskih publikacija. Navedeni izvori obuhvaćaju sve serijske publikacije pa je teško izdvojiti udio znanstvenih časopisa.

¹Godine 1991. bilo je 25 elektroničkih časopisa, 1996. preko tisuću, dok je 2001. ARL (Association of Research Libraries) na svom popisu imao preko 5.000 časopisa. Vidjeti: Hovav, A.; P. Gray. Future penetration of academic electronic journals : four scenarios. // *Information systems frontiers* 4, 2(2002), 229-244.

Među izdavačima najveći broj elektroničkih časopisa nudi Elsevier u svojoj bazi ScienceDirect (preko 1.500), Springer preko 400, a Wiley preko 300 časopisa.

²Lancaster, F. W. The evolution of electronic publishing. // *Library trends* 43, 4(1995), 518-527.

³Ako časopis izlazi na različitim medijima, svako izdanje trebalo bi imati poseban ISSN. Međutim, neki izdavači i na elektroničkom izdanju navode ISSN tiskanog ekvivalenta, tako da se ovaj broj odnosi samo na elektroničke časopise koji imaju poseban ISSN. Vidjeti: Zajec, J. ISSN ured za Hrvatsku : prikaz povodom desete obljetnice. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 45, 3-4(2002), 2.

⁴Izvješće o radu za ... (Nacionalna i sveučilišna knjižnica) (Online). <http://www.nsk.hr/download/izvjestaj2001a.pdf> (2003-10-14)

⁵Hrvatska bibliografija. Niz B – Prilozi u časopisima i zbornicima. <http://www.nsk.hr/bibliografije/nizb.html> (2003-10-14)

⁶Priopćenje Državnog zavoda za statistiku 8.3.1.(2002) <http://www.dzs.hr/Hrv/2002/8-3-1h2002.htm> (2002-10-17)

⁷Klarin, S.; S. Pigac. Hrvatske daljinski dostupne elektroničke serijske publikacije. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 43, 4(2000), 157-167.

Prvi hrvatski elektronički časopis bio je @fer koji se pojavio 1994. godine.⁸ Njegov primjer slijede i drugi relativno malobrojni hrvatski elektronički časopisi. Svakodnevnim radom sa časopisima, a osobito s njihovim elektroničkim inačicama, stekla sam dojam da hrvatski znanstveni časopisi nisu dovoljno zastupljeni na mreži, odnosno da ne prate svjetske trendove objavljivanja elektroničkih inačica. Od postojećih pak elektroničkih časopisa malobrojni nude cjelovit tekst. Možda je jedan od razloga to što iza ovih časopisa ne stoje veliki izdavači, već ih izdaju pojedina stručna društva, znanstveno-istraživačke organizacije i fakulteti koji nemaju dovoljno financijskih sredstava i za njihovo elektroničko izdanje.

2. Metodologija

Elektroničke serijske publikacije su publikacije u strojno čitljivom, digitalnom obliku.⁹ Mogu biti *mjesno dostupne* (CD-ROM) ili *daljinski dostupne* (online publikacije). Neki autori pod pojmom *elektronički časopis* razumijevaju časopis koji izlazi isključivo u elektroničkom obliku.^{10, 11} U ovoj su analizi pod tim pojmom smatrani mrežno dostupni časopisi koji pored tiskane inačice izlaze i u elektroničkoj. Pod pojmom *časopis koji ima elektroničku inačicu* uvrštavani su svi časopisi koji imaju barem jednu stranicu s osnovnim informacijama o časopisu.

Budući da je Knjižnica Instituta "Ruđer Bošković" (IRB) znanstvena knjižnica, znanstveni časopisi važan su izvor informacija njezinim korisnicima. U 2002. pretplatom na elektroničke inačice znanstvenih časopisa korisnicima Knjižnice IRB-a bilo je dostupno 2.500 časopisa. Ukupan broj dostupnih časopisa bio je i veći zahvaljujući besplatno dostupnim časopisima i povremenim probnim pristupima (*free trial*). Znanstvenici u IRB-u, osim u međunarodnim časopisima, svoje radove objavljuju i u hrvatskim znanstvenim časopisima. Budući da zbog malih naklada domaćih časopisa ti radovi ostaju skriveni brojnim korisnicima, veću vidljivost može im omogućiti internetno okruženje. Kako bih potvrdila (ili opovrgla) svoje uvjerenje da hrvatski znanstveni časopisi ne slijede svjetske trendove, u analizi provedenoj tijekom lipnja i srpnja 2002. godine usmjerila sam se upravo na taj korpus. Zbog razloga navedenih u uvodnom poglavlju, teško bi bilo odrediti ukupan broj i analizom obuhvatiti sve hrvatske elektroničke znanstvene časopise. Stoga je kao ishodište za analizu poslužio popis tiskanih znanstvenih i znanstveno-stručnih časopisa na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti i teh-

⁸Zajec, J. Elektroničke serijske publikacije na mreži // *Medijska istraživanja* 7, 1-2 (2001), 69-78.

⁹Isto.

¹⁰Valauskas, E. J. First Monday and the evolution of electronic journals : waiting for Thomas Kuhn. <http://www.press.umich.edu/jep/03-01/FirstMonday.html> (2002-10-25)

¹¹Roes, H. Electronic journals : a shorthistory and recent developments. http://drcwww.kub.nl/~roes/articles/ej_1996.htm (2002-10-25)

nologije (MZT) (<http://www.mzt.hr/mzt/hrv/informacije/publi/casopisi/casopisi.htm>), koje je to Ministarstvo finansijski podupiralo u razdoblju 1995.-2001.

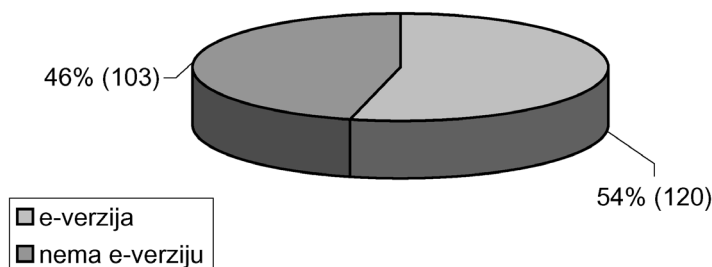
S obzirom na to da ovaj popis nije ažuran u pogledu poveznica (linkova), svaki je naslov pojedinačno provjeravan korištenjem značajnih domaćih (Iskon, <http://www.iskon.hr/>) i svjetskih pretraživača (Google, <http://www.google.com/>; Alta Vista, <http://www.altavista.com/>), kao i WebPAC-a Nacionalne i sveučilišne knjižnice (<http://www.nsk.hr/opac-crolist/crolist.html>).

Analizom su obuhvaćena 223 časopisa. Najprije su izdvojeni časopisi s elektroničkom inačicom i grupirani prema obliku ponuđenih sadržaja na one koji imaju samo jednu mrežnu stranicu s osnovnim informacijama o časopisu i one koji imaju više od jedne stranice. Časopisi koji imaju više od jedne stranice mogu, osim osnovnih informacija, nuditi sadržaj, sažetke ili cjelovit tekst. Potom je provedena analiza po pojedinim područjima znanosti, gdje su također najprije izdvojeni časopisi s elektroničkom inačicom, a zatim analizirano koje sadržaje nude. Usporedba je rađena prema ukupnom broju časopisa i prema broju elektroničkih časopisa.

3. Rezultati

3.1 Oblik ponuđenih sadržaja

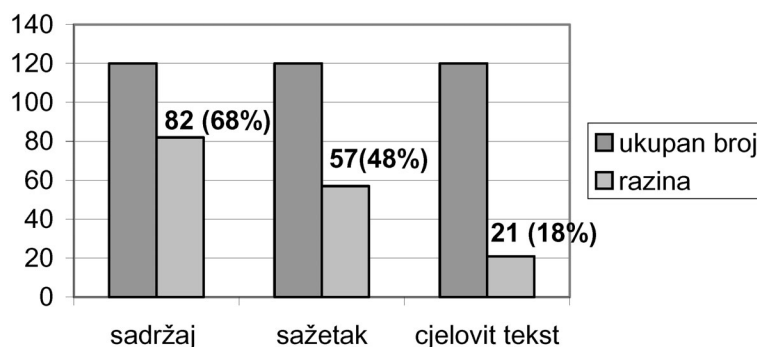
Od ukupno 223 analizirana časopisa, više od polovine - 54% (120) ima određenu elektroničku inačicu (Slika 1).

Slika 1. Zastupljenost elektroničkih časopisa u ukupnom boju

Od 120 časopisa koji imaju elektroničku inačicu 36 (30%) ima samo jednu stranicu, dok 84 časopisa (70%) ima više od jedne stranice. Sadržaj donose 82 (68%) časopisa, sažetke 57 (48%), a cjelovit tekst 21 časopis (18%) (Slika 2).

Ako se dobiveni rezultati usporede s ukupno 223 analizirana časopisa, tada situacija i nije tako zadovoljavajuća. Naime, sadržaj nudi 37% časopisa, sažetke 26% časopisa, dok svega 9% časopisa nudi cjelovit tekst.

Slika 2. Analiza prema ponuđenom sadržaju časopisa

Među analiziranim časopisima, *Fizika* i *Fizika B* cjelovit tekst nude od 1998., a sadržaj i sažetke od 1992. godine. Najveći broj časopisa daje pristup svescima od 1995. ili kasnije. Neki su časopisi stavljali na web sadržaje svojih ranijih godišta. Tako, na primjer, *Acta Adriatica* nudi sadržaj od prvog sveska iz 1932. godine, a *Metalurgija* od 1962. godine. Kod časopisa koji nemaju naznačenu godinu pojave na mreži, niti dostupne sveske, teško je utvrditi od kada postoji elektronička inačica.

3.2 Područja znanosti

Kao što je vidljivo iz Tablice 1, na popisu MZT-a najzastupljeniji su časopisi humanističkih (27%) i društvenih znanosti (21%), dok su najmanje zastupljeni časopisi biotehničkih znanosti.

Područje	Broj
Prirodne znanosti	29 (13%)
Tehničke znanosti	39 (17%)
Biomedicinske znanosti	29 (13%)
Biotehničke znanosti	19 (9%)
Društvene znanosti	47 (21%)
Humanističke znanosti	60 (27%)

Tablica 1. Časopisi prema području znanosti

3.2.1 Prirodne znanosti

Od ukupno 29 časopisa iz područja prirodnih znanosti, 18 (62%) ih ima elektroničku inačicu. Od 18 časopisa koji imaju elektroničku inačicu, 5 (28%) ih ima

jednu stranicu, 9 (50%) nudi sažetke, 17 (94%) sadržaj, dok 4 (22%) časopisa imaju cjelovit tekst.

Ako navedene podatke pogledamo u odnosu na ukupan broj časopisa iz područja prirodnih znanosti (29), odnos je sljedeći: 17% časopisa ima samo jednu stranicu, sadržaj 56%, sažetke 31%, a svega 4 (14%) časopisa imaju cjelovit tekst tj. 25 (86%) časopisa ne nudi mogućnost pristupa cjelovitom tekstu.

3.2.2 Tehničke znanosti

Od 39 časopisa iz područja tehničkih znanosti, 29 (74%) ima elektroničku inačicu. Od 29 časopisa s elektroničkom inačicom 4 (12%) imaju samo jednu stranicu, sadržaj 19 (66%), sažetke 13 (45%), a cjelovit tekst svega 4 (14%) časopisa.

Usporedba dobivenih podataka s ukupnim brojem časopisa iz područja tehničkih znanosti pokazuje da 10% časopisa ima samo jednu stranicu, dok većina časopisa (90%) ima više od jedne stranice. Pregled sadržaja ima 49% časopisa, sažetke nudi 33% časopisa, dok cjelovit tekst ima 10%.

Usporedimo li ove podatke s istraživanjem elektroničkih časopisa iz područja tehničkih znanosti provedenim 2001.,¹² uočljiv je porast broja časopisa koji imaju elektroničku inačicu sa 62% na 74%, dok je broj časopisa koji nude cjelovit tekst ostao isti - 4 (10% u odnosu na ukupan broj časopisa).

3.2.3 Biomedicinske znanosti

Istraživanje biomedicinskih časopisa provedeno 2000. godine pokazalo je da većina časopisa nije imala elektronički ekvivalent.¹³ U istraživanju su bila analizirana 23 specijalizirana biomedicinska časopisa od kojih je samo 9 (39%) bilo dostupno u elektroničkom obliku, 5 (21%) ih je nudilo sažetke, a samo 4 (18%) cjelovit tekst.

U ovu je analizu uključeno 29 časopisa iz područja biomedicinskih znanosti od kojih 15 (52%) ima elektroničku inačicu. Od 15 časopisa s elektroničkom inačicom 4 (26%) ima samo jednu stranicu, 7 (47%) nudi sažetke, sadržaj 10 (67%), a cjelovit tekst ima 6 (40%).

Usporedba dobivenih rezultata s ukupno 29 časopisa daje sljedeće odnose: 14% časopisa ima samo jednu stranicu, sadržaj ima 34% časopisa, sažetke 24%, a cjelovit tekst 21% časopisa.

3.2.4 Biotehničke znanosti

Od 19 časopisa iz područja biotehničkih znanosti 12 (63%) ima elektroničku inačicu. Od 12 časopisa s elektroničkom inačicom samo 3 (25%) časopisa imaju

¹²Konjević, S. Elektronički časopisi. // *Automatika* 42, 1-2(2001), 79-83.

¹³Mišak, A.; J. Petrak; M. Pećina. Scientific biomedical journals in Croatia. // *Croatian medical journal* 43, 1(2002), 8-15.

više od jedne stranice, sadržaj 8 (67%), sažetke 7 (58%), a cjelovit tekst svega 3 (25%) časopisa.

Od ukupno 19 časopisa jednu stranicu ima 16%, sadržaj 43%, sažetke 37%, a cjelovit tekst 16% časopisa.

3.2.5 Društvene znanosti

Od 47 analiziranih časopisa iz područja društvenih znanosti 24 (51%) ima elektroničku inačicu. Od 24 časopisa s elektroničkom inačicom više od jedne stranice ima 17 (71%) časopisa, sadržaj 17 (71%), sažetke 12 (50%), a cjelovit tekst 2 (8%) časopisa.

Od ukupno 47 časopisa samo jednu stranicu ima 15%, sadržaj 36%, sažetke 30%, a cjelovit tekst samo 4% časopisa.

3.2.6 Humanističke znanosti

Od 60 časopisa iz područja humanističkih znanosti 22 (37%) imaju elektroničku inačicu. Od 22 časopisa s elektroničkom inačicom 13 (59%) ima samo jednu stranicu, 11 (50%) nudi sadržaj, sažetke 9 (41%), a cjelovit tekst 2 (9%) časopisa.

Od ukupno 60 časopisa samo jednu stranicu ima 22%, sadržaj nudi 18%, sažetke 15%, a cjelovit tekst svega 3% časopisa.

4. Zaključak

Iako većina analiziranih časopisa ima elektroničku inačicu na više od jedne stranice, broj časopisa s cjelovitim tekstom vrlo je mali - 9% od ukupnog broja časopisa. Ako se usporede ranije provedena istraživanja tehničkih i biomedicinskih časopisa, zamijećen je mali porast broja časopisa koji imaju elektroničku inačicu. Kod tehničkih znanosti broj časopisa koji nude cjelovit tekst ostao je isti, dok je kod biomedicinskih časopisa taj broj porastao za 2 časopisa.

Sve veći broj korisnika počinje koristiti elektroničke časopise kao izvor relevantnih radova, tako da oni koji ne nude pristup cjelovitom tekstu ne mogu zadovoljiti korisnička očekivanja. Hrvatski znanstveni časopisi izlaze u maloj nakladi, a elektroničko izdanje može ih učiniti vidljivijim i dostupnijim većem broju korisnika. Za očekivati je da će hrvatski izdavači znati iskoristiti prednosti novog medija te ponuditi, osim bibliografskih podataka i sažetaka koji su također važni korisnicima, i mogućnost pristupa cjelovitom tekstu.

LITERATURA

Hovav, A.; P. Gray. Future penetration of academic electronic journals : four scenarios. // Information systems frontiers 4, 2(2002), 229-244.

VJESNIK BIBLIOTEKARA HRVATSKE 46, 3-4(2003)

Hrvatska bibliografija. Niz B – Prilozi u časopisima i zbornicima. <http://www.nsk.hr/bibliografije/nizb.html> (2003-10-14)

ISSN home page. <http://www.issn.org> (2002-10-25)

Izvešće o radu za ... (Nacionalna i sveučilišna knjižnica) (Online).

<http://www.nsk.hr/download/izvjestaj2001a.pdf> (2003-10-14)

Klarin, S.; S. Pigac. Hrvatske daljinski dostupne elektroničke serijske publikacije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 4(2000), 157-167.

Konjević, S. Elektronički časopisi. // Automatika 42, 1-2(2001), 79-83.

Lancaster, F. W. The evolution of electronic publishing. // Library trends 43, 4(1995), 518-527.

Mišak, A.; J. Petrak; M. Pećina. Scientific biomedical journals in Croatia. // Croatian medical journal 43, 1(2002), 8-15.

Priopćenje Državnog zavoda za statistiku 8.3.1.(2002).

<http://www.dzs.hr/Hrv/2002/8-3-1h2002.htm> (2002-10-17)

Roes, H. Electronic journals : a short history and recent developments.

http://drcwww.kub.nl/~roes/articles/ej_1996.htm (2002-10-25)

Valauskas, E. J. First Monday and the evolution of electronic journals : waiting for Thomas Kuhn. <http://www.press.umich.edu/jep/03-01/FirstMonday.html> (2002-10-25)

Zajec, J. Elektroničke serijske publikacije na mreži. // Medijska istraživanja 7, 1-2 (2001), 69-78.

Zajec, J. ISSN ured za Hrvatsku : prikaz povodom desete obljetnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 45, 3-4(2002), 1-9.